

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

**Analýza filmu Nulový teorém v kontextu
kinematografické filozofie**

Barbora Skřivánková

Katedra divadelních a filmových studií

Vedoucí práce: Mgr. Jan Černík, Ph.D.

Studijní program: Filmová studia/Religionistika

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Analýza filmu Nulový teorém v kontextu kinematografické filozofie vypracovala samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum: 11.5.2023

.....

podpis

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat Mgr. Janu Černíkovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Martinovi Francovi za pomoc s formální úpravou textu této práce a za jeho trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod	5
1 Kritika literatury	6
2 Metodologie.....	11
2.1 Metodologický rámec	11
2.2 Metodický rámec analýzy filmu Nulový teorém.....	12
3 Analýza filmu	15
3.1 Náboženská symbolika	17
3.1.1 Qohen Leth – Kazatel	17
3.1.2 Ježíš na kříži a svatý Šebestián	20
3.2 Virtuální realita a moc technologií	22
3.3 Manipulace totalitní autority	26
3.3.1 Kult osobnosti	26
3.3.2 Odkazy na totalitní struktury.....	29
3.3.3 Propaganda.....	30
3.4 Demaskování příběhu.....	31
3.4.1 Kladivo jako symbol manipulace i změny	33
4 Závěr	35
5 Seznam použité literatury a prameny	36
6 Seznam obrázků.....	40
Abstrakt	41
Abstract	42

Úvod

Víra a technologie, člověk zkoušen a trápen mocnými, houževnatí hrdinové; to vše jsou témata, která jsou pro britského nezávislého režiséra Terryho Gilliama signifikantní. Střet starého a nového, střet víry a technologie bylo pro Gilliama v roce 2013, kdy natočil závěrečný film své tzv. orwellovské trilogie *Nulový teorém*, silnou motivací. Dva související snímky *Brazil (1985)* a *12 opic (1995)* jsou obrazy boje jedince s mocí a *Nulový teorém* není výjimkou. Jedná se o dystopické science fiction z blízké budoucnosti, kde je hlavní linka vedena střetem moderních technologií s konceptem „starých“ věr. Nemoderní myšlení ve filmu reprezentuje křesťanská symbolika v čele s hlavním hrdinou Qohenem, který je ve střetu se společností žijící v technologické vytrženosti mimo realitu. Střet je ve filmu reprezentován přítomností naprosto jednoduché víry člověka, který se díky ní uchýlí k askezi a byť žijící mimo dosah lidí, je Qohen šťastný, protože má ve svém životě směr. O ten je nevědomky okrádán mocným Managementem, který Qohena zneužívá k vyřešení matematické rovnice, která má zpochybnit smysl života. Výsledek rovnice má prokázat, že nic nemá smysl a vše směřuje k záhubě, že existující svět je jen pouhý omyl vesmíru.

Víra je ve filmu reprezentována jako věc zaslepující člověka, která jej ovládá. Paradoxně se tento jev netýká pouze hlavní postavy Qohena, nýbrž i postavy Managementu, který reprezentuje progres, oportunismus a moc. Management věří, že je mocipán, který vše řídí, že lze vše vlastnit a kontrolovat. Víra versus víra. Víra ve stálost a víra v neustálý progres za jakoukoliv cenu. Film ukazuje divákovi pomalý proces proměny silně věřící osoby v existenci vtrženou do dystopické reality. *Nulový teorém* je boj jistoty nadpřirozené víry s technologiemi jako novou formou náboženského systému.

Gilliam v rozhovoru pro Indiewire řekl: „*co mě na tomto překrásném světě trápí nejvíce je to, jak svůdná a hypnotická a neodolatelná je moje obrazovka počítače, která je připojena k síti.*“, Gilliam o sobě hovoří jako o „závislákovi“ na počítači a připojení k síti, bylo to pro něj impuls k natočení *Nulového teorému*, kde reflektoval možnosti technologií a jejich schopnost ovlivňovat lidské životy.¹

¹SUSKIND, Alex. Interview: Terry Gilliam On 'The Zero Theorem,' Avoiding Facebook, 'Don Quixote' And His Upcoming Autobiography. Indiewire [online]. 17. 9. 2014. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/2014/09/interview-terry-gilliam-on-the-zero-theorem-avoiding-facebook-don-quixote-and-his-upcoming-autobiography-272204/>

1 Kritika literatury

Terry Gilliam své snímky často a aktivně komunikuje s veřejností, a to jak přes sociální sítě, tak skrze rozhovory s novináři, což vysvětluje touhou po názorech na jeho tvorbu.² Když v roce 2013 vyšel *Nulový teorém*, veřejnost jej začala dávat do souvislostí s předchozími dvěma science fiction snímky – *Brazil (1985)* a *12 opic (1996)*. Dle slov filmového kritika Nicka Schagera³ autor v těchto filmech pokládá otázky týkající se podstaty sebe sama a napětím mezi věděním a nevědomostí, svobodou a otroctvím a radostí a opuštěností. Společně se satirickou kritikou mocenských struktur Gilliam těmito filmy udává směr soudobému modernímu science-fiction.⁴ Žánr dystopického science fiction obvykle zobrazuje společnost, která se zhroutila nebo je v procesu hroucení se, kde světu vládou utlačovatelské vlády, korporace nebo jiné mocné instituce. Postavy v těchto filmech musí život vytrpět, bojovat o přežití a bojovat proti utlačovatelským silám, které ovládají jejich životy. Jedním z prvních příkladů dystopického science fiction ve filmu je film Fritze Langa *Metropolis*⁵, uvedený v roce 1927. Děj filmu se odehrává ve městě budoucnosti, kde dělnická třída žije v podzemí, zatímco bohatá elita bydlí ve vysokých mrakodrapech. Film se zabývá tématem třídního boje a útlaku, kdy dělnická třída povstane proti svým utlačovatelům ve snaze o zrovnoprávnění. Dalším klasickým příkladem dystopického žánru science fiction je film Ridleyho Scotta *Blade Runner (1982)*⁶. Děj filmu se odehrává v Los Angeles budoucnosti, kde jsou postavy replikanti, kteří jsou uměle vyrobení syntetiční lidé pronásledováni „blade runnery“. Film se zabývá tématy identity, lidskosti a nebezpečí nekontrolovaného technologického pokroku. Pravděpodobně nejtypičtějším příkladem dystopického sci-fi je film *Matrix (1999)*⁷. Film zobrazuje budoucnost, v níž jsou lidé uvězněni uvnitř simulované reality vytvořené stroji, které ovládly svět. Film se zabývá tématy svobodné vůle, reality a vztahu mezi lidmi a technologií.

²SUSKIND, Alex. Interview: Terry Gilliam On 'The Zero Theorem,' Avoiding Facebook, 'Don Quixote' And His Upcoming Autobiography. Indiewire [online]. 17. 9. 2014. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/2014/09/interview-terry-gilliam-on-the-zero-theorem-avoiding-facebook-don-quixote-and-his-upcoming-autobiography-272204/>

³SCHAGER, N. The Sci-Fi Audacity of Terry Gilliam. Esquire (číslo), published 19. 9. 2014, Dostupné z: <https://www.esquire.com/entertainment/movies/a30098/terry-gilliam-sci-fi/>

⁴Tamtéž.

⁵Metropolis [film]. Fritz Lang. Německo, 1927.

⁶Blade Runner [film]. Ridley Scott. USA, Honkong, Velká Británie, 1982.

⁷Matrix [film]. Wachowski. USA, 1999.

Gilliamovy tři science fiction tři snímky utváří tzv. orwellovskou trilogii. Gilliam sám tuto spojitost přímo nezamýšlel, ale jak řekl pro časopis Indiewire: „*Je to vtípné, tahle trilogie nebylo nikdy něco, co bych řekl, ale je to opakováno tak často, že je to zřejmě pravda.*“⁸ Po shlédnutí této trilogie lze pozorovat jasný vzorec témat a myšlenek, kterými se Gilliamovy filmy z žánru science fiction zabývají: nadvláda moci nad společností či jedincem, byrokracie, dystopická budoucnost/přítomnost a technologie.⁹ Konkrétně k technologiím v Nulovém teorému říká: „*Když jsem natočil Brazil v roce 1984, snažil jsem se nastínit obraz světa, ve kterém jsem si myslel, že žijeme. Nulový teorém je náznak světa, ve kterém, myslím, žijeme teď.*“¹⁰ Gilliam točí filmy, protože chce prezentovat, jak vidí a vnímá aktuální svět a chce společnost vyburcovat ke kritickému pohledu na situaci.¹¹ Jeho tvorba se vyznačuje silným autorským podpisem. Režisér je známý svým surrealistickým a nápaditým přístupem k vyprávění příběhů. Během své kariéry se Gilliam ve svých filmech zabýval širokou škálou témat a motivů, od absurdity moderní společnosti až po křehkost lidského bytí. Jedním z nejvýraznějších témat Gilliamova díla je kritika moderní společnosti a jejích četných absurdit. Ve filmech jako *Brazil* a *Nulový teorém* Gilliam satirizuje byrokratickou a bezduchou povahu moderní společnosti a zobrazuje svět, kde je individualita potlačena a konformita je normou. Svým dílem Gilliam vybízí, aby byl zpochybňován status quo a aby si lidé uměli představit svět zproštěný chyb. V Gilliamových filmech často vystupují postavy, které se potýkají s problémy lidského bytí, s problémem, který mají sami se sebou. Problémy mohou být různé: strach ze smrti, hledání smyslu života nebo bolest ze ztráty. Například ve filmu jako 12 opic zkoumá temnější aspekty lidské zkušenosti a zobrazuje svět, kde šílenství a zoufalství nejsou nikdy daleko. Témata, kterými se v tvorbě zabývá, jsou různorodá, nicméně hlavní spojovací linkou

⁸ SUSKIND, Alex. Interview: Terry Gilliam On ‘The Zero Theorem,’ Avoiding Facebook, ‘Don Quixote’ And His Upcoming Autobiography. Indiewire [online]. 17. 9. 2014. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/2014/09/interview-terry-gilliam-on-the-zero-theorem-avoiding-facebook-don-quixote-and-his-upcoming-autobiography-272204/>

⁹BROWN, Phil. The Zero Theorem Review. That Shelf, [online] 2014. Dostupné z: <https://thatshelf.com/the-zero-theorem-review/>.

¹⁰FLEMING JR, Mike. Terry Gilliam On His Passion For ‘Zero Theorem’ – Deadline. Deadline – Hollywood Entertainment Breaking News [online]. 2013. Dostupné z <https://deadline.com/2013/08/terry-gilliam-on-his-passion-for-zero-theorem-569719/>.

¹¹McKINNON, Mika. Terry Gilliam Talks About The Message Of Zero Theorem: "Wake Up!". Gizmodo – The Future Is Here [online]. 2014. Dostupné z: <https://gizmodo.com/terry-gilliam-talks-about-the-message-of-zero-theorem-1635111154>

jsou síla imaginace či kritika byrokracie a autoritářství. Zpracováním těchto témat autor satiricky nastavuje kritické zrcadlo společnosti. Specifický rukopis Terryho Gilliama ve filmové tvorbě se vyznačuje zejména důrazem na dusivou, syrovou a často až chaotickou atmosféru a na silný vizuální obraz s výraznou barevností, který snímkům dodává až zvláštní opulentnost. Tento autorův rukopis je v práci *Terry Gilliam: o onírico anarquista*¹² trefně označován za audiovizuální baroko.

S kultovním snímkem *Brazil* je studovaný film *Nulový teorém* spojován nejvíce. Na toto téma autor v memoáru *Gilliamesque* Gilliam zmiňuje „...*před pár lety jsme přemýšleli [tvůrci], jak bychom mohli natočit Brazil dnes. Nikdo nevěděl, jak bychom to provedli. Svět byl stále více amorfni a roztěkaný. V Nulovém teorému jsem si hrál s myšlenkou samoty – člověk odpojen od propojeného světa. „Sám, ale nikdy osamělý.“*“¹³ Vliv moderních technologií a vymožeností na člověka se neustále prohlubuje a proměňuje se tím lidské chování a přemýšlení. Svět se bez přestání zrychluje kvůli globalizaci a propojenosti (např. přes sociální sítě) a jak vše běží kupředu, něco se musí nechat za sebou. V případě hlavního hrdiny *Nulového teorému* je situace opačná, odmítá běžet moderní závod, namísto toho si opatruje jedinou neměnnou jistotu – víru. Ve snímku je silně akcentován i orwellovský motiv. Termín "orwellovský motiv" označuje opakující se téma v literatuře a filmu, které zkoumá důsledky života v dystopické společnosti, v níž vláda má extrémní kontrolu nad životy svých občanů. Termín je odvozen z díla spisovatele George Orwella, konkrétně z jeho románu *1984*¹⁴, který popisuje svět, v němž vláda má absolutní kontrolu nad všemi aspekty života občanů. Orwellovský motiv je oblíbeným tématem současné kultury, objevuje se v řadě filmů, televizních pořadů a dalších médiích. Tento motiv obvykle reflektuje témata moci, kontroly a útlačku a často se v něm objevuje hlavní hrdina, který se stává symbolem odporu proti utlačovatelskému režimu. Vykreslený střet starého světa s nastupující nadvládou nového nás nutí pokládat si otázky: Lze uchovat zažité struktury a tradice? Měly by se tradice vůbec uchovávat? Nebo by se restrukturalizacím mělo zabraňovat a jít proti proudu modernizace společnosti? K čemu až může vést globalizace světa? Může se lidstvo vymanit z vlastních struktur korporátů? Snahou této předkládané bakalářské práce je

¹² REGINATO, Eduardo. *Terry Gilliam: o onírico anarquista*. Banco do Brasil, 2022. ISBN 9786586448085.

¹³ GILLIAM, Terry. *Gilliamesque: my me, me, memoir*. Edinburgh: Canongate, 2015. ISBN 9781782111061. st. 280.

¹⁴ ORWELL, George. 1984. Praha: Levné knihy, 2009. Československý spisovatel (Levné knihy). ISBN 9788073098087.

ukázat, jak film odpovídá na tyto filozofické otázky, potažmo jaké argumenty prezentuje k rozvíření celospolečenské debaty.

Ve své eseji *O možnosti kinematografické filozofie* z roku 2015 Thomas E. Wartenberg předkládá varianty toho, jak filmy mohou pěstovat filozofii, jak mohou odpovídat na otázky či je rozvíjet, jak mohou přispět k debatě prezentované filmem. Veden klasickou analytickou filozofií autor vytyčuje prostor, ve kterém se debata odehrává, uvádí směry, kterými se debata ubírá a předkládá vlastní názor, takzvanou tezi o kinematografické filozofii.¹⁵

Směry, kterými se debata o kinematografické filozofii ubírá, rozdělil Wartenberg na čtyři pozice: 1. extrémní anti-kinematografická filozofie, pozice, ve které filmy z hlediska filozofie mohou být pouhým pedagogickým či heuristickým (metodicky výzkumným) nástrojem. 2. extrémní pro-kinematografická filozofie, pozice, ve kterém je film jako médium schopno pěstovat filozofii, podotýká však, že je zdrženlivý k tvrzení, že film je schopen přesně toho, čeho psaná či orální filozofie. 3. umírněná anti-kinematografická filozofie, pozice, ve které filmy mají jisté filozofické schopnosti, ale mnohé aspekty filozofie zachytit nedokážou. 4. umírněná pro kinematografická filozofie vnímá film jako médium, které je schopno plnit filozofické účely a souhlasí s určitou kritikou z řad anti kinematografické filozofie. Autor však nesouhlasí s rigidními hranicemi a omezeními, které filmu zastánci anti kinematografické filozofie přisuzují. Thomas E. Wartenberg je zastáncem poslední zmíněné pozice, tzv. umírněné pro kinematografické filozofie. V tezi *O kinematografické filozofii* vychází ze své studie *Myšlení na plátně. Film jako filozofie*.¹⁶ Na počátku citované studie autor upozorňuje na jeden důležitý aspekt, který je vhodné zmínit, pro zmírnění pochyb a nesprávných domněnek – když se o filmu tvrdí, že může filozofovat, nemíní se tím nic jiného než to, že skrze film filozofují jeho tvůrci. Z této teze lze proto usoudit, že tvůrce Terry Gilliam, jenž se ve svých filmech věnuje společenským otázkám, které ho zajímají, skrze svou tvorbu reflektuje a sdílí s diváky filozofické debaty a snaží se tímto způsobem upozorňovat na problémy, které v současném světě hlasitě rezonují, jako například: patologické systémy, dopady globalizace a modernizace

¹⁵WARTENBERG, Thomas E. O možnosti kinematografické filozofie. Dok.revue. Jediný český časopis o dokumentu [online]. 2015. Dostupné z: <https://www.dokrevue.cz/aktualne/o-moznosti-kinematograficke-filozofie>.

¹⁶WARTENBERG, Thomas E. Thinking on Screen: Film as philosophy. Routledge, 2007. ISBN 9780203030622.

světa.¹⁷ Tento Gilliamův přístup se projevuje i ve studovaném snímku *Nulový teorém*, kde režisér vykreslil současný svět a až monstrózně zveličil proces modernizace života.

Cílem práce je identifikovat, jaké myšlenky se autor snaží filmem předat divákovi a jakým způsobem tak činí. Na komplexní metafyzické otázky jako jsou například: „Co je smyslem života?“, „Existuje Bůh nebo nějaká nadpřirozená entita?“, „Je svět kolem nás reálný, nebo žijeme v bludu?“ film přímo neposkytuje odpověď, nicméně lze usuzovat, že snímek rozdmýchává debatu nad těmito zásadními otázkami lidské existence, a to prostřednictvím filmových prostředků, které využívají náboženské symboliky k vykreslení starého světa, který ustupuje světu modernímu. Nárůst modernity je ve filmu reprezentován silou totalitní moci prostřednictvím všudypřítomných technologií.

¹⁷FLEMING JR, Mike. Terry Gilliam on his passion for Zero Theorem. Deadline – Deadline – Hollywood Entertainment Breaking News [online] 2013. Dostupné z: <https://deadline.com/2013/08/terry-gilliam-on-his-passion-for-zero-theorem-569719/>

2 Metodologie

Identifikace filmu, se kterým lze pracovat v rámci kinematografické filozofie je klíčová. Zejména rozpoznání filozofických kapacit obsahu snímku je zásadním aspektem k jeho následující analýze. Režisér Terry Gilliam k práci přistupuje komplexně, ve svých filmech rozvíjí kritický pohled na společnost. Bakalářská práce se věnuje filmu *Nulový teorém* a zaměřuje se na jeho kapacitu filozofovat.

2.1 Metodologický rámec

Při pohledu do historie nástup zvuku a barvy v kinematografii rozšířil možnosti filmu a filmové filozofie. Filmaři mohli používat zvuk a hudbu k navození nálady a barva mohla být použita k symbolizování nebo znázornění určitých myšlenek. Například ve filmu Alfreda Hitchcocka *Vertigo* je zelená barva použita jako symbol posedlosti postavy a citového zmatku, který postava během filmu prožívá.¹⁸ V 60. a 70. letech filmaři jako Jean-Luc Godard nebo Federico Fellini vytvořili filmy, které byly jak esteticky inovativní, tak filozoficky provokativní. Jejich filmy se zabývaly otázkami identity, odcizení, svobody a lidského osudu.

V posledních letech se filmová filozofie dostává více do popředí zájmu veřejnosti a roste počet filmů, které mají explicitně filozofickou povahu. Filmy jako *Matrix* či *Věčný svit neposkvřené mysli* vyvolaly otázky o povaze reality, vědomí a svobodné vůle a podnítily debaty o filozofických myšlenkách, které zkoumají. Za zakladatele této teze o filmové filozofii je považován filozof Stanley Cavell se svým dílem *World Viewed*¹⁹, který se zabývá průzkumem filmového média a zkušenostmi filmového diváka. Protipólem Cavellova přístupu je analytická studie Thomase E. Wartenberga „O možnosti kinematografické filozofie“. Wartenberg se již nějaký čas zabývá možnostmi, co znamená kinematografická filozofie. Tento termín odkazuje k filozofii sdílené prostřednictvím filmu, nebo v rámci filmu. Wartenberg uvádí i termín „film-filozofie“²⁰, „film-jako-filozofie“²¹ nebo „filmozofii“²² Jeho práce v této

¹⁸ GREVEN, David. *The dark side of bloneness*. Screen, Volume 59. 2018.

¹⁹ CAVELL, Stanley. *World Viewed*. Harvard University Press. ISBN 9780674961968.

²⁰ WARTENBERG, Thomas E. *Thinking on Screen: Film as philosophy*. Routledge, 2007. ISBN 9780203030622.

²¹ SMITH, Murray. WARTENBERG, Thomas E. *Thinking Through Cinema: Film as Philosophy*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2006. ISBN 9781405154116.

²² FRAMPTON, Daniel (2006): *Filosofy*. London: Wallflower Books. ISBN 9781904764847.

oblasti ovlivnila způsob, jakým filozofové a filmoví vědci uvažují o vztahu mezi filmem a filozofií. Jedním z Wartenbergových hlavních argumentů je, že film je formou filozofického zkoumání. „*Filmy lze chápat jako způsob zkoumání filozofických myšlenek a otázek, který poskytuje vizuální médium pro komunikaci filozofického myšlení*“²³. Podle Wartenberga mohou filmy nastolovat důležité filozofické otázky, jako je charakter reality, smysl života a povaha vědomí. Dále zastává názor, že filmy mohou figurovat i jako silné nástroje morální výchovy. Prostřednictvím filmu mohou být diváci vystaveni různým etickým otázkám a naučit se tak o nich kriticky přemýšlet.²⁴ Thomas E. Wartenberg celkově významně přispěl ke studiu filmové filozofie. Jeho práce pomohla utvářet způsob, jakým filozofové a filmoví vědci přemýšlejí o vztahu mezi filmem a filozofií, a jeho analýzy jednotlivých filmů osvětlily filozofická témata a otázky, které se objevují v současné kinematografii. Jednou z Wartenbergových vytyčených praktik, jak film může filozofovat je film jako myšlenkový experiment. Ten je založen na tom, že filmy mohou vytvářet scénáře, které divákům umožňují zkoumat filozofické otázky poutavým a přístupným způsobem. Tím, že filmy představují složité koncepty a myšlenky vizuální a narativní formou, mohou divákům pomoci lépe pochopit filozofické otázky a rozvíjet potenciální debatu. Film může například zkoumat otázky týkající se svobodné vůle, osobní identity či víry. Příkladem takového filmu je *Věčný svit neposkvrněné mysli* (2004)²⁵ režiséra Michela Gondryho. Film zkoumá koncept paměti a klade si otázku, zda je lepší zapomenout na bolestné vzpomínky, nebo s nimi žít. Prostřednictvím surrealistických obrazů a nelineárního vyprávění předkládá film divákům pohled na povahu paměti a důležitost vzpomínání na minulé zážitky.

2.2 Metodický rámec analýzy filmu *Nulový teorém*

Vzhledem ke zvolenému tématu práce je nejvhodnější metodologií přístup Thomase E. Wartenberga, kterým je umírněná pro kinematografická filozofie. Nelze tvrdit, že každý film dělá filozofii, jak říká Wartenberg „[...] *skutečné dokazování filozofických schopností filmů probíhá prostřednictvím pečlivého zkoumání jednotlivých filmů.*“²⁶

²³ WARTENBERG, Thomas E. *Thinking on Screen: Film as philosophy*. Routledge, 2007. ISBN 9780203030622. s. 2.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ *Eternal Sunshine of the Spotless Mind* [Věčný svit neposkvrněné mysli] [film]. Michel Gondry. USA, 2004.

²⁶ WARTENBERG, Thomas E. *Thinking on Screen: Film as philosophy*. Routledge, 2007. ISBN 9780203030622.

Nulový teorém bude pečlivě zkoumán prostřednictvím identifikovaných filozofických témat, ve kterých je nejsnadněji čitelná technika vystavení příběhu – film jako myšlenkového experimentu. Myšlenkový experiment je hypotetický scénář, který napomáhá pochopit skutečný stav věcí, je oknem do základní podstaty.²⁷ Po opakovaném zhlédnutí filmu byly identifikovány čtyři okruhy témat definující jeho filozofický charakter:

- víra a náboženská (křesťanská) symbolika
- virtuální realita a moc technologií
- manipulace totalitní autority
- demaskování „univerzálního klamu“

Rozborem náboženských symbolik bude představena první strana vykresleného konfliktu ve filmu – tradiční víra. První nadefinovaný pilíř je prezentován skrze křesťansko-židovské prvky, kterými konkrétně jsou: starozákonní kniha Kazatel, Ježíš Kristus a jeho funkce v sakrální architektuře, mučednická smrt a symbolika svatého Šebestiána. Způsobem, jakým jsou tyto prvky ve filmu zobrazovány je divákovi prezentován starý svět jednoduššího života a tradic, svět, kde existuje samota a soukromí.

Druhým pilířem je virtuální realita a moc technologií, druhá strana konfliktu, reprezentující modernitu a progresivní společnost, která je propojena počítači, mobilními telefony a virtuální sítí. Poukazuje na absenci soukromí, stoprocentní sledovanost lidských činů a jejich následnou kontrolu. Ve filmu je jednou z důležitých složek linka „nervové sítě“ obsahující data všech uživatelů počítačové technologie, je to síť, která má o člověku veškeré informace. Skrze tuto technologii korporát ovlivňuje lidstvo a jeho myšlení, a je tak vytvořen nový systém hodnot, který převyšuje staré principy. V druhé části analýzy budou rozebrány dvě scény, konkrétně momenty ve virtuální realitě, kde se Qohen potkává na pláži se společnicí Bainsley, ve kterých se síla virtuální reality a kontrola korporátu vyskytuje nejvýrazněji. Na kontrolu a manipulaci totalitní autoritou navazuje třetí pilíř.

V třetí části analýzy bude rozebrán orwellovský naturel snímku. Podrobně bude rozebrána totalitní atmosféra, která je ve filmu silným nástrojem mocného korporátu. Orwellovský motiv „Velkého bratra“²⁸ je ve filmu, byť ne explicitně, ale několikrát silně

²⁷SCHNEIDER, Susan. Science Fiction and Philosophy: From Time Travel to Superintelligence. WileyBlackwell, 2016. ISBN 9781118922590.

²⁸ORWELL, George. 1984. Praha: Levné knihy, 2009. Československý spisovatel (Levné knihy). ISBN 9788073098087.

akcentován. Téma manipulace bude rozebráno na totalitních praktikách postavy Managmentu, na jeho manipulaci společnosti, sebe prezentaci a kultu osobnosti.

V poslední, čtvrté části analýzy bude rozebráno demaskování pravdy hlavnímu hrdinovi a divákovi. Managment v průběhu celého filmu manipuluje s hlavním hrdinou Qohenem, za účelem vyřešení nulového teorému. V průběhu celého filmu se objevují náznaky manipulace Qohena a jeho okolí. Ve čtvrté části budou tyto konkrétní náznaky rozebírány: amorfnost postavy Managmentu, výskyt kladívka a symbolika nástroje. Na konci filmu je v katarzní scéně Qohenovi vyjevena pravda o nulovém teorému, o jeho roli v korporátu, o metafyzickém telefonátu a o Managmentu. Pravda avšak na konci filmu není vyjevena pouze Qohenovi, ale i divákovi. Ve finální scéně jsou demaskovány mechanismy syžetu, které jako postupná skládanka vedly diváka v polopravdě.

Nulový teorém těmito popsánymi prostředky předkládá otázky naznačené již v kap. 2, tj. zda je možné vzdorovat či zpomalit pokrok společnosti, zda je možné jít proti proudu zrychleného světa a jakou roli má náboženství v moderní společnosti. Struktura filmu je záměrně chaotická, je analogií k současnému chaotickému světu. Bakalářská práce se pokusí tuto chaotickou strukturu filmových prostředků rozplést a odhalit tak filozofickou kapacitu filmu.

3 Analýza filmu

Děj filmu je veden nelineárně a mimo už i tak náročné téma je tím struktura filmu více nežli komplikovaná. Alespoň stručné nastínění děje filmu a jeho mechanismů může pomoci v jeho orientaci

Nulový teorém vypráví příběh Qohena Letha (Christopher Waltz), svérázného muže, který pracuje jako programátor „chroupající entity“ v korporaci MANCOM („korporace lidstva“). Při této nudné a monotónní práci čeká Qohen už léta na tajemný telefonát, který mu dle jeho slov má sdělit účel jeho existence. Rutinní práci u počítače v korporátu pouze trpí, jeho přání je pracovat z domova a čekat na svůj telefonát. Opakovaně se s prosbou obrací na svého nadřízeného Jobyho (David Thewlis), který jej odkazuje na korporátní lékaře s řešením požadavku skrze možné udělení pracovní neschopnosti v budově korporátu a umožnění pracovat z domova. Tu mu, avšak lékaři nepovolí, pouze doporučí další „psychologickou evaluaci“ s virtuální terapeutkou Shrink-Rom (Tilda Swinton). Qohen žije ve vyhořelém kostele, v askezi a mimo společnost. Supervizor Joby Qohena pozve na večírek, který pořádá, s ujištěním, že přijde i Management a budou spolu moci probrat Qohenovy pracovní potíže. V průběhu večírku, se Qohen s Managementem potká. Vysvětlí mu svou situaci a Management mu po úvaze přidělí práci na nulovém teorému se slibem práce z domova. Nulový teorém je matematický koncept, podle něhož součet všeho, co existuje, musí vést k ničemu. Má prokázat, že existence lidstva je pouhým vedlejším produktem Velkého třesku a vše směřuje k ničemu.

Na večírku se Qohen seznámí i s okouzlující společnicí Bainsley. Bainsley jako svůdná žena s erotickým nábojem se na večírku několikrát pokusí s Qohenem navázat konverzaci, avšak Qohen je vůči jejím četným snahám netečný. Večírek se ve filmu objevuje v podobě flashbacků vzpomínek, které Qohen prožívá během práce z domova. Jako programátor celé dny sedí u počítače a snaží se vyřešit nulový teorém. Přes rok nevychází z domova (dokonce se u něj objeví kurděje) a začíná ho přemáhat frustrace. Jak z komplikovaného pracovního úkolu a četných neúspěchů, tak z neustále absentujícího metafyzického telefonátu, který mu Management přislíbil. Ani promluva s virtuální terapeutkou Shrink-Rom nepomáhá a po jedné obzvlášť frustrující pracovní epizodě se Qohen chopí kladiva a počítač i s telefonním přístrojem násilně rozbije. Další den ráno je probuzen svým supervizorem Jodym, který je pověřen opravou pracovního počítače. Počítač opraví a po kolegiálním rozhovoru s Qohenem nazná, že by si měl od práce na chvíli odpočinout. Zavolá mu společnici Bainsley. Ta se objeví u Qohena v latexovém oblečku zdravotní sestřičky a všemi svými ženskými zbraněmi se ho snaží

pozvednout na duchu. Qohen je pouze pevně zapouzdřen ve své depresivní krizi, ale rozhodne se, že povypráví Bainsley svůj příběh, jak se dostal do nynější životní situace. O svém přesvědčení v mládí, že je výjimečný, že je jiný než ostatní. O svém velkém pracovním nasazení a užívání si života plnými doušky, se ženami, alkoholem a jídlem. Zlom nastal v moment, kdy zazvonil telefon a Qohen vycítil, že je jen moment od okamžiku, kdy mu osoba na druhé straně linky sdělí smysl jeho života. Avšak ve veškerém svém nadšení telefon upustil a spojení se přerušilo. Od té doby čeká na svůj metafyzický telefonát. Bainsley na další setkání přinesla Qohenovi dárek. Speciální oblek, který umožní uživateli připojit se do virtuální reality a tam se spojit ve virtuálním prostoru z bezpečí domova. Bainsley avšak nic z toho nečinní z láskyplných citů či altruismu, je to její práce, je placenou společnicí, která má namotivovat Qohena do práce na nulovém teorému. Bob, patnáctiletý geniální chlapec syn ředitele korporátu, je nadaným programátorem a pracuje v MANCOMu se Qohenovi pokouší vysvětlit, že Bainsley je placená společnice, ale on tomu odmítá uvěřit. Bob má Qohenovi pomoci překonat krizi ve vyřešení nulového teorému, v rámci práce se sblíží a navážou svérázné přátelství. Qohen se dál setkává s Bainsley ve virtuální realitě. Díky speciálním oblekům a speciálním cyber čipům se spolu potkávají na hyperrealistické pláži při západu slunce, které nikdy nezapadne. Pro Qohena se pláž stane šťastným místem. Dále pokračuje v návštěvách místa virtuální pláže, ale když při jedné z návštěv prozradí Bainsley, že by na pláži chtěl zůstat navždy, že by tu s ní mohl být šťastný, že se vzdává práce na nulovém teorému se Bainsley vyděsí a odpojí se. Po zklamání Bainsley se Qohen více a více se upíná k víře v metafyzický telefonát a je vlastní realitou úplně zklamán. Bob se snaží přítele rozveselit a vezme jej na procházku, Qohen vyjde z kostela po více než roce. Jdou do „parku“, na rušný betonový plac, kde sedí na lavičce pod obřím bannerem zákazů a jí hotdogy. Po návratu do kostela se Bobovi přitíží, má horečku z vyčerpání a upadne do bezvědomí. Qohen se o něj snaží postarat. Při tom Qohen nečekaně zjistí, že má po domově umístěny skryté kamery, které ho více než rok sledují a v návalu vzteku je všechny kladivem rozbije. Zabarikáduje sebe i Boba uvnitř kostela. Ráno se Managementovi pohůnci vládnou do kostela a Boba odnesou. Qohen se poté rozhodne připojit do neuronové sítě hlavního počítače MANCOMu pomocí virtuálního obleku, který mu Bob vylepšil. Oblek zkratuje, ale Qohenovo vědomí se najednou objeví v MANCOMu v hlavní neuronové síti, kam proudí všechny programy a data. Setká se tam s Managementem, který mu prozradí, že žádný telefonát neexistuje, že Qohenův život je kvůli jeho víře nicotný a že byl v podstatě Managementem využit a vmanipulován k práci. V důsledku zjištění pravdy Qohen začne ničit neuronovou síť MANCOMu, ta se ovšem sama začne opravovat. Nakonec hlavní

počítač Qohen udeří kladívkem, který po nárazu začne prskat a celý stroj vybuchne. Objeví se obří černá díra, do které se snáší ikony lidí a uživatelů MANCOMu. Qohen se otočí zády ke kráteru s dírou a spadne dovnitř. Objeví se zpět na virtuální pláži s věčným západem slunce. Spokojeně se rozhlíží po pláži, vkročí do moře a začne si pohazovat se sluncem jako s plážovým míčem. Jak slunce pustí, tak konečně zapadne. V následných titulcích zní hlas Bainsley radostně volající Qohenovo jméno.

Znalost děje filmu je důležitá k snadnější orientaci v analýze snímku, proto je ději *Nulového teorému* v předkládané bakalářské práci věnován takový rozsah.

3.1 Náboženská symbolika

Ve snímku lze detekovat explicitní náboženskou symboliku. Nejvýraznějším prvkem je domov hlavní postavy, kterým je vyhořelý kostel. V kostele se odehrává velká část děje filmu a divákovi je tak kostel průběžně představován. Z podstaty budovy kostela jako svatostánku vyplývá, že uvnitř se nachází velké množství náboženských symbolů, jako jsou křesťanství, ikony svatých a zpodobnění mučedníků. Film však nedisponuje pouze explicitní náboženskou symbolikou, vyskytují se zde i méně citelné odkazy na Bibli, a to například samotné jméno hlavní postavy Qohen Leth, které odkazuje k Starému zákonu. Poslední rozebraným odkazem v kapitole bude svatý Šebestián.

3.1.1 Qohen Leth – Kazatel

Jméno Qohen Leth odkazuje na knihu Starého zákona Kazatel.²⁹ Hebrejský název knihy zní Kohelet a do češtiny bývá výraz překládán jako Kazatel. Když se jméno představí v hlubším filologickém kontextu hebrejštiny, tak slovo q-h-l znamená shromáždit, proto lze výraz Kohelet přeložit jako muž ze shromáždění nebo jako představitel shromáždění – řečník či člověk, který káže, proto Kazatel.³⁰

²⁹ SUSKIND, Alex. Interview: Terry Gilliam On 'The Zero Theorem,' Avoiding Facebook, 'Don Quixote' And His Upcoming Autobiography. Indiewire [online]. 17. 9. 2014. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/2014/09/interview-terry-gilliam-on-the-zero-theorem-avoiding-facebook-don-quixote-and-his-upcoming-autobiography-272204/>

³⁰ LERCHOVÁ, Marie. Pojetí času v knize Kazatel. [online]. Olomouc, 2021. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ql8oaz/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce doc. Petr Chalupa, Th.D.

Kniha Kazatel je jednou z nejvíce diskutovaných knih hebrejské Bible.³¹ Dodnes se nepodařilo dospět ke konsenzu v tom, kdo ji napsal, jaký byl její účel, a dokonce kdy byla napsána. Autorství je připisováno židovskému králi Šalamounovi. Kniha je moderními badateli vnímána jako dílo cynismu, skepticismu či existencialismu.³² Zjednodušeně starozákonní spis pojednává o každodenním životě člověka, prožívání „života pod sluncem“³³. Zabývá se činností člověka a smyslem života.

Postava Qohena Letha má se starozákonním Kazatelem spoustu podobností a pojí ji s Kazatelem četné odkazy. Mimo odvozeného jména je s Kazatelem spjat neuvěřitelným pesimismem až depresí v důsledku neúspěchu ve veškerých svých činech. První verš Kazatele zní: „*Marnost nad marnost! řekl Kazatel. Marnost nad marnost, všechno je marnost! K čemu je člověku všechno to pachtění, kterým se pachtí pod sluncem?*“³⁴ Na základě tohoto verše lze detekovat pesimistický charakter Kazatele, který se „pachtí“ životem, jeho nechuť k existenci a akcentaci pomíjivosti života a nicotnosti bytí. V úvodní scéně se Qohen Leth představí větou „*Another day. Another day.*“³⁵, obraz se roztmívá, objevuje se nahý, snící postava u počítače. Zazvoní telefon. Postava sebou trhne a dychtivě zvedne sluchátko. Se zklamáním telefon pokládá a vstane. Kamera vidí postavu z podhledu, postava je rámována s hlavním oltářovým křížem a divák je poprvé seznámen s prostorem kostela. Nahý Qohen stojí, za zády kříž a pronese onu větu: *Another day. Another day* (viz Obr. 1). Promluva vyznívá jako pesimistická repetitivní mantra, podobně jako první verš v knize Kazatel „*Marnost nad marnost!*“. Qohenův výrok však zároveň odkazuje na důležitou identitu Qohena, jakožto muže víry. Qohen věří, že dostane svůj telefonát, který mu sdělí smysl života a svou vírou je motivovaný k práci a k žití. Víra v něco tak jednoduchého a vlastně dosažitelného ho udržuje při životě.

V Kazateli se repetitivně objevuje ještě jedna věta a to „*Vše je marnost a honba za větrem.*“³⁶ Opakovaným úslovím je vyjádřeno hledání a neutuchající lidské tázání.³⁷ Motiv neustálého hledání a tázání je v *Nulovém teorému* silný. Ilustruje jej úkol, který Qohen dostal

³¹ ROBINSON, James T. *Samuel Ibn Tibbon's Commentary on Ecclesiastes: The Book of the Soul of Man* (Texts and Studies in Medieval and Early and Modern Judaism). Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161490675.

³² Tamtéž.

³³ Bible: překlad 21. století. *Kazatel*. 6. opravené vydání. Praha: Biblion, 2019. ISBN 9788087282441.

³⁴ Tamtéž

³⁵ „*Další den. Další den*“ (překlad Barbory Skřivánkové).

³⁶ Bible: překlad 21. století. *Kazatel*. 6. opravené vydání. Praha: Biblion, 2019. ISBN 9788087282441.

³⁷ ČAPEK, Filip. *Kazatel, zneklidňující kniha pro neklidnou dobu*. Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností. Praha, 2016. ISBN 9788087287910.

od svého zaměstnavatele – prokázat matematickou rovnicí $0 = 100\%$ a tím prokázat že vše se rovná ničemu, tudíž nic nemá smysl. To je ve své podstatě neustálou a nikdy nekončící honbou za větrem.

Obr. 1: Nahý Qohen s Ježíšem za zády.

Další podobnost je zřetelná v Qohenově utvrzenosti o svém umírání. V úvodní části filmu je Qohen na lékařské prohlídce za účelem umožnění práce z domova. S lékaři se není schopen domluvit, trvá na svém přesvědčení, že umírá, vyšetřující lékař opakuje, že nikoliv. I kniha Kazatel je plná narážek na bolestivost stáří a blízkost smrti.³⁸ Jelikož o sobě Qohen mluví v množném čísle (v průběhu filmu divák zjistí, že kvůli doporučení terapeuta za účelem socializace s okolním světem), lze Qohenovu větu „*We are dying*.“³⁹ vnímat nejen jako poukázání na fyzické chátrání jedince, nýbrž i jako odkaz na úpadek lidstva.

Dalším, méně nápadným rysem podobnosti Qohena s Kazatelem jsou jejich vnitřní protiklady. V mnoha pasážích vyznívá Kazatel negativisticky, „nenávidí život“, všemu se vysmívá, dokonce i víře a náboženství. Ale jindy se v určitých pasážích knihy dokáže radovat a život chápe jako smysluplný. Kazatel staví čtenáře před výsledky svého pozorování – stopy

³⁸ DOUKHAN, Jacques B. Kazatel: marnost nad marnost. Adventistický teologický institut. Advent-Orion. Praha, 2017. ISBN 9788071726890.

³⁹ „My umíráme.“ (překlad Barbory Skřivánkové)

zla se nacházejí všude, dokonce i v tom nejlepším člověku.⁴⁰ Qohen se k životu staví pesimisticky, avšak s vírou v něco lepšího. Ve filmu se vývojem událostí propadá do deprese z pachtění, propadá zoufalství a trdomyslnosti. Avšak negativnímu vývoji kontrují protikladné situace, jako jsou například scény s Bainsley na pláži. Qohen je s Bainsley šťastný a dokáže jít i proti své podstatě zapomenout i na svou víru v telefonát. Poslední výrazný odkaz starozákonního spisu na postavu Qohena Letha je verš Kaz 5,14: „*Jako vyšel z života své matky, nahý zase odchází, jak přišel, a za svoje pachtění si nic neodnese, ani co by se do ruky vešlo.*“ Qohen se poprvé ve filmu objeví nahý a nahým Qohenem film i končí. Hlavní myšlenkou tohoto verše je upozornění na hromadění majetku a jeho nestálost. S přesahem k rozdílu mezi filmovým hrdinou Qohenem a jeho víře a askezi a anti hrdinou Managmentem, který hromadil informace a moc, tento nepatrný odkaz na starozákonní postavu Kazatele efektně rámuje biblický odkaz ve filmu.

3.1.2 Ježíš na kříži a svatý Šebestián

Kostel, ve kterém Qohen bydlí je vyhořelý a zanedbaný. I přesto, že prošel nepřízní živlů a počasí, jsou na něm stále jasně znát křesťanské prvky. Sloh kostela je nejednoznačný, ale nejvýraznější znaky jsou gotické. Vevnitř působí kostel typicky katolicky, avšak stěny vymalované ikonami odkazují i na směr pravoslaví. Dominantou křesťanských svatostánků je hlavní oltářní kříž, který je zřetelně vidět i v Qohenově kostele. Díky tomu lze detekovat symboliku Ježíše, jako Božího syna, vykupitele hříchů a prostředníka mezi nebem a zemí. Právě analogie Ježíše jako prostředníka mezi „pozemským lidem“ a „Božím královstvím“ je ve snímku výrazná. Qohenův pracovní počítač je tam, kde bývá klasicky umístěn oltář a při práci má oltářní kříž s Ježíšem za zády nad sebou. Co je na analogii Ježíše jako prostředníka ve filmu důležité, je fakt, že Ježíš má místo hlavy nainstalovanou kameru, která Qohena neustále snímá. Kameru místo Ježíšovy hlavy nechal nainstalovat korporát MANCOM, aby měl ředitel korporátu Managment Qohena neustále pod dohledem. Na kamerový systém, i na skrytý kamerový systém, je v průběhu filmu několikrát upozorňováno. Společnost je kamerami neustále sledována. Několikrát se ve filmu objeví prostřih na černobílý záznam skryté kamery, která Qohena sleduje. Tak jako je v křesťanském pojetí Bůh všudypřítomný a vševědoucí, v Nulovém teorému je korporátní oko všudypřítomné a vše vidící, i díky destrukci křesťanského symbolu.

⁴⁰ Tamtéž.

Korporát MANCOM má oko ve svém logu (viz Obr 2.) a motto ředitele korporátu je „*Everything is under control.*“⁴¹. Provázanost náboženských prvků, konkrétně Ježíše a všudypřítomného Božího ducha s technologiemi kamerových systémů a nepřetržité observace vyšší moci, ukazuje na budování nového náboženského systému na troskách starých věr.

Obr. 2: Logo korporátu MANCOM.

Ježíš je ve filmu výrazným náboženským prvkem, ale za zmínku stojí ještě jedna postava, konkrétně svatý Šebestián. Ten se výrazně objeví pouze v jedné scéně, vyobrazen ve vitrážovém okně v mučednické póze. Ve scéně, kde se Qohen probudí, posadí se na posteli. Skrze vitrážové okno prosvítá měkké žluté světlo a sedící postava je nadpozemsky osvětlena. Qohen vstane a přistoupí k vitrážovému oknu, shlédne na prostříleného svatého Šebestiána a začne vzpomínat na Bainsley na večírku, který se objeví flashbackovým stříhem. V kontextu náboženských symbolů ve filmu lze vnímat přítomnost svatého Šebestiána hlouběji nežli jen jako prvek bez funkce v mizanscéně, obraz značí změnu v Qohenově narativní lince. Svatý Šebestián byl za svou křesťanskou víru odsouzen k smrti římským císařem Diokleciánem, který jej nechal přivázat ke kůlu a přikázal lučištníkům, aby jej použili jako terč. Šebestián na střelné zranění nezemře a po svém zázračném uzdravení se vydá zpět k Diokleciánovi. Ten jej nechá

⁴¹ „Vše je pod kontrolou.“ (překlad Barbory Skřivánkové)

v cirku ubít kyji, a nakonec je Šebestiánovo tělo vhozeno do řeky.⁴² Šebestián byl umučen za svou víru v Boha. Proč je scéna se svatým Šebestiánem pro film důležitá? Reprezentuje sílu víry člověka, víra může znamenat pro člověka všechno, může být smyslem jeho života a pro ten smysl se svatý Šebestián nechal zabít. Film neprozrazuje, zda je Qohen věřícím křesťanem. Jeho víra v telefonát je ve své neinstitucionalizované podstatě mnohem jednodušší, a to, že je ve filmu důraz na náboženské prvky, odkazuje na přesah do současného, reálného světa.

3.2 Virtuální realita a moc technologií

Hlavním prvkem moci technologií ve filmu je korporátní společnost MANCOM. Jedná se o formu lidského počítače, obsahující síť dat a informací jejich uživatelů. Ve velkém generátoru jsou uchovávány data v ampulích jako „tekuté paměti“.⁴³ Technologie jsou ve filmu zobrazovány nezvyklým způsobem, i když jde o science fiction v budoucnosti a o pokrokovou společnost, oproti trendu vše zmenšovat se počítačová technika v Nulovém teorému objevuje v obřích rozměrech. Gilliam své tvůrčí rozhodnutí odůvodnil takto: „*Jak se počítače zmenšují, centrální počítač se zvětšuje. A nové datové centrum NSA (National Security Agency) v Bluffdale je tak obrovské – hektary a hektary a hektary. Takže jsme počítač Mancom vymodelovali podle obrovské vysoké pece, kterou jsme našli v ocelárně. Možná, že budoucnost bude muset být taková, abychom se vypořádali s množstvím informací, které budeme mít.*“⁴⁴

Byť je ve filmu akcentován progres společnosti, a to i na poli počítačových technologií a digitalizace, data a informace jsou zobrazovány jako něco hmatatelného, jako něco, co lze vlastnit a nakládat s tím jako s komoditou. Slogan korporátu „*Mancom, making sense of the good things in life.*“⁴⁵, podprahově říká, že existuje pro dobro lidí a tím tak manipuluje jejich myšlením. Určuje tak svou hodnotu vyššího dobra a vyšší moci. Gilliam tímto způsobem

⁴²Druidova-mysteria.cz, Mysterium svatého Šebestiána. Dostupné z: http://druidova-mysteria.cz/HISTORIE/SEBESTIAN_SVATY.htm

⁴³ HYNES, Eric. Terry Gilliam on Why The Zero Theorem is the Most Extreme Film He's Made and Where He's at With Don Quijote. Indiewire [online]. 2013. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/features/general/terry-gilliam-on-why-the-zero-theorem-is-the-most-extreme-film-hes-made-and-where-hes-at-with-don-quixote-241443/>.

⁴⁴ MOORE, Bo. Terry Gilliam on His Epic New Dystopian Film The Zero Theorem. WIRED, 2014. Dostupné z: <https://www.wired.com/2014/09/zero-theorem/>

⁴⁵ „Mancom, dává smysl dobrým věcem v životě.“ (překlad Barbory Skřivánkové)

ukazuje, jak je budovaný nový systém vyšších principů, na principech starých, jako jsou principy náboženské.⁴⁶

Technologie virtuální reality je ve filmu podobně jako hlavní počítač MANCOMu a ampule s tekutou pamětí zobrazena až monstrózně hmatatelně. Po estetické stránce je to Gilliamův podpis – vizuální baroko.⁴⁷ Každopádně model virtuální reality je ve filmu prezentován jako pružný oblek na celé tělo, s hadičkami a světelnými efekty. Bainsley, která Qohenovi oblek donese, vypadá ve svém modelu jako čertice (obr. 3.), se špičatými prvky, v rudé barvě a s hadicí symbolizující čertí ocas. Model lze vnímat jako symbol hříchu. Bainsley je profesionální společnice s erotickými stránkami a v čertím rouše může být alegorií vlka v beránkově rouše.⁴⁸

Obr. 3: Bainsley v modelu pro virtuální realitu.

Pomocí obleků jsou Qohen a Bainsley přeneseni do prostředí virtuální reality – na pláž se západem slunce. Hyperrealistická pláž, kde slunce nikdy nezapadne, s piknikem v písku a plážovým míčem se stane pro Qohena místem, kde může být s Bainsley šťastný. Čas ve virtuální realitě je nehybný, vše je stabilní a bezpečné. Nelze tam zemřít, uživatel si může dopřát všechny slasti a radosti, které jej napadnou. Qohen je sveden hříchem korporátu, ale fakt, který neví a nechce vědět, je že i virtuální realitou je manipulován. Jednoduše jej má přítomnost

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ REGINATO, Eduardo. Terry Gilliam: o onírico anarquista. Banco do Brasil, 2022. ISBN 9786586448085.

⁴⁸ Bible: překlad 21. století. Mt 7,15. 6. opravené vydání. Praha: Biblion, 2019. ISBN 9788087282441.

Bainsley a bezpečného prostředí namotivovat k práci na nulovém teorému. Vliv Managmentu je naznačen větou, kterou Bainsley pronese na pikniku při rozražení kladívkem krunýř humra: „*Let's forget all about hammering out dents in sheet metal.*“⁴⁹ Věta ve filmu v lehké obměně zazní ještě jednou, mimo virtuální prostředí, a to v moment, kdy Qohenův supervizor Jody opravuje počítač, který Qohen ze vzteku z práce rozbil kladívkem. Jody s nalezeným kladívkem v ruce pronese: „*Wrong tool for the job, sir. Ball-peenis more for hammering out dents in sheet metal, not for close tolerance phone repair.*“⁵⁰ Obě scény zachycují různé situace, ale formát scén je velice podobný. Scéna z pláže je snímána nejprve v celku, kde lze vidět Qohena a Bainsley na piknikové dece a Bainsley se napřahuje kladívkem. Pak je stříh na polodetail Qohenovy udivené tváře. (Obr. 4). V scéně s Jodym je zabrán pohled v polodetailu Jodyho s kladívkem a stříhem na proti pohled Qohenova zmateného pohledu v polodetailu (Obr. 5). Autoritářské praktiky Managmentu budou podrobněji rozebrány v kap. 3.3.

Obr. 4: Qohen a Bainsley na pikniku na pláži ve virtuální realitě. Bainsley rozbíjí krunýř humra kladívkem.

⁴⁹ „Zapomeňme na všechny starosti“ (přenesený překlad Barbory Skřivánkové)

⁵⁰ „Špatný nástroj k práci, pane! Kladivo je spíš k vyklepávání plátu kovu, ne pro citlivé opravy telefonních přístrojů“ (překlad Barbory Skřivánkové)

Obr. 5: Supervisor Jody s kladívkem, kterým Qohen rozbil pracovní počítač.

Způsobem, jakým film plyne, je divákova pozornost schválně manipulativně vedena. I technika natáčení a rámování filmu má své důvody a svým způsobem ovlivňuje samotnou percepci filmu. Gilliam k formátu filmu říká: „Říkáme tomu [formátu filmu] „jedna velikost pro všechny“, plná brána, semi-vinyl film.“⁵¹ To znamená, že film byl točen v poměru 16:9, po vzoru poměru stran obrazovky televize. Gilliam argumentuje tím, že lidé budou ve větší míře sledovat film skrze telefon či počítač a chtěl, aby jej viděli přesně v tom formátu, jako lidé v kině.⁵² Plná brána znamená plně otevřená plocha závěrky, Nulový teorém byl točen na filmový materiál, tudíž originální kopie filmu formátovaná i oblými rohy filmových políček. A i když byl film točen na filmový materiál, bylo v něm použito i 216 digitálních záběrů, proto jej Gilliam označuje jako semi-vinyl film.

⁵¹ HYNES, Eric. Terry Gilliam on Why The Zero Theorem is the Most Extreme Film He's Made and Where He's at With Don Quijote. Indiewire [online]. 2013. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/features/general/terry-gilliam-on-why-the-zero-theorem-is-the-most-extreme-film-hes-made-and-where-hes-at-with-don-quixote-241443/>.

⁵² Tamtéž.

3.3 Manipulace totalitní autority

Nulový teorém je ze všech ostatních Gilliamových filmů nejvíce spojován s filmem z roku 1985 *Brazil*. Tento názor nezastávají pouze kritici a veřejnost, nýbrž i sám autor.⁵³ V obou filmech je silně akcentovaná totalitní autorita.⁵⁴ V kultovním *Brazil* je totalitní mocí vláda a jejím nástrojem je neúprosný byrokratický systém, v *Nulovém teorému* je totalitní mocí korporát a jeho nástrojem jsou technologie a jejich využitelnost k manipulaci. V následujících podkapitolách budou rozebrány aktivní nástroje totalitní autority ve filmu a jejich funkce.

3.3.1 Kult osobnosti

Funkčnost totalitního systému je podmíněna silným (charismatickým) vůdcem, který kolem své osoby vytvoří či si nechá vytvořit tzv. kult osobnosti.

*„Kult osobnosti je z obecného hlediska deifikací určité osoby. Vyznačuje se nadměrnou oslavou jejího charakteru a činů. Na hlavu této osoby téměř nepadá kritika, protože je považována za absolutní ideál. Díky této podstatě využívá nebyvalých výsad či je na prvním místě v hierarchii společnosti. Oslava této osoby je oslavou boha na zemi.“*⁵⁵

V případě Nulového teorému je vůdcem systému postava Managmentu. Managment je ve filmu prezentován jako muž s vybudovaným silným kultem osobnosti, je spojován skoro až s božskou entitou. Je tváří korporátu MANCOM, jeho obrovská podobizna s mottem *„Everything is under control.“*⁵⁶ (Obr. 6) visí v hlavní hale korporátu, tak aby byla všem na očích, tak aby si byli všichni vědomi, že jsou na očích – Managmentu. Na svém zbožštění Managment sám pracuje. Tak jako v románu George Orwella *1984* jsou oči Velkého bratra všudypřítomné, podobizny Managmentu doprovázené kamerovým systémem provází každý krok lidí vykresleného dystopického světa. Managment je svou přítomností nepřehluitelný,

⁵³FLEMING JR, Mike. Fleming Q&As Terry Gilliam On His Venice-Bound ‘Zero Theorem,’ Don Quixote And Hollywood’s Big Budget Fixation. Deadline – Deadline – Hollywood Entertainment Breaking News [online]. 2013. Dostupné z: <https://deadline.com/2013/08/fleming-qas-terry-gilliam-on-his-venice-bound-zero-theorem-don-quixote-and-hollywoods-big-budget-fixation-563484/>.

⁵⁴FRIEDRICH, Carl J. BRZEZINSKI, Zbigniew K. Totalitarian Dictatorship and Autocracy. Harvard University Press. Reprint 2014. edition (February 5, 1965). ISBN 9780674332591.

⁵⁵CABANOVÁ, Zdenka. Vznik kultu osobnosti Stalina a jeho důsledky. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy, 2013. 55 s., Vedoucí diplomové práce PhDr. Milan Valach, Ph.D.

⁵⁶ „Vše je pod kontrolou.“ (překlad Barbory Skřivánkové)

přítom se na veřejnosti drží v ústraní. Jeho reálná identita je maskována mediálním obrazem, zbožštěným obrazem kultu osobnosti.

Obr. 6: Banner vyobrazující Managment s větou „Everything in under control.“

V první polovině filmu na Jobyho večírku se Managment vyskytuje inkognito. Na hostitelovo pozvání se dostaví, avšak neúčastní se programu ani není součástí davu hostů, skrývá se v prázdných pokojích a absolutně ignoruje aktivity večírku. Poprvé se Managment ve filmu objeví ve scéně, kdy Qohen hledá chvílku samoty na rušné párty a vejde do zdánlivě prázdného pokoje. Zdánlivě proto, že pokoj je prezentován jako prázdný. Když v tom se z obrazu „vyloupne“ Managment. Sedící v křesle v saku se stejným vzorem jako přehoz splývá s pozadím, s knihou v ruce a s šálkem balancujícím na koleni (Obr. 7). Podruhé se Managment objeví opět na večírku, opět ve zdánlivě prázdném pokoji, avšak v jiném saku, které opět splývá s pozadím (Obr. 7). Nastíněné scény vedou k úvaze nad samotnou podstatou Managmentu jako anti hrdiny, jeho charakter je v podstatě jen prezentace ideálu, mocného muže a vůdce. Anti hrdinou ve filmu není postava samotná, ale její obraz. Protože to, jak je postava prezentována v syžetu, dává fabuli velký prostor k interpretaci. Je postava Managmentu reálná? Je to jen konstrukt v příběhu? Je Managment pouhý Qohenův blud? Na tyto otázky nám neodpoví ani poslední scéna s Managmentem, která je katarzní scénou na konci filmu. Qohen se pokusí připojit k „nervové síti“ pomocí vylepšeného obleku virtuální reality. Obvody obleku zkratují, kabel se odpojí, ale Qohenovo vědomí se i přesto propojí s hlavní „nervovou sítí“ MANCOMu. A v MANCOMu se naposledy setkává s Managmentem, který mu vyjeví pravdu o nulovém

teorému, o slíbeném telefonátu a o podstatě jeho života. Opět však vyplouvá otázka, je Managment skutečný, či je jen výplodem Qohenovi mysli? Tuhle myšlenku podporuje i fakt, že přesně tahle otázka ve filmu explicitně zazní. Qohen ji položí postavě Managmentu a ten mu odpoví, že na tom nezáleží. Managmentova amorfnost, která je popírána jen jeho všudypřítomným kultem osobnosti, napomáhá jeho zbožšťování a tím upevňování jeho moci.

Obr. 7: Postava Managmentu splývající s okolím, „jako by tam vůbec nebyl“.

3.3.2 Odkazy na totalitní struktury

Gilliam chtěl filmem vykreslit satirickou přítomnost, ve které se společnost v roce 2013 nacházela. V rozhovoru pro Deadline na podnět k filmu *Nulový teorém* jako filmu 21. století odpověděl: „*Demokracie momentálně nefunguje, to si opravdu nemyslím. Podívejte se na Ameriku.*“⁵⁷Pomocí filmových prostředků odkazuje na různé formy totalitních struktur. V gilliamovskému chaotickému světě se odkazy před divákem často skrývají jako tzv. easter eggs⁵⁸ – což jsou skryté deatily, hádanky, popkulturní narážky či odkazy, které tvůrce zasadil do příběhu, často v rámci mizanscény či scénáře. Easter eggs nemají primárně žádnou jinou funkci než estetickou či třeba komediální, ale mohou i dotvářet fabuli či pomoci s rozklíčováním příběhu. Prvním příkladem je propagandistický digitální banner uvnitř korporátu MANCOMu: „*Arbeit Macht Fun!*“ (Obr. 8) Věta odkazuje na nápisy na branách nacistických koncentračních táborů, věta znamená „*práce osvobozuje*“.

Obr. 8: Propagandistická tabule v korporátu.

⁵⁷ FLEMING JR, Mike. Fleming Q&As Terry Gilliam On His Venice-Bound ‘Zero Theorem,’ Don Quixote And Hollywood’s Big Budget Fixation. Deadline - Deadline – Hollywood Entertainment Breaking News [online]. 2013. Dostupné z: <https://deadline.com/2013/08/fleming-qas-terry-gilliam-on-his-venice-bound-zero-theorem-don-quixote-and-hollywoods-big-budget-fixation-563484/>.

⁵⁸ CROW, David. Movie Easter Eggs: Where Did the Term Come From? Den of Geek, [online] 2022. Dostupné z: <https://www.denofgeek.com/movies/movie-easter-eggs-where-did-term-come-from/>.

Nejenže je nápis odkazem k reálnému historickému totalitnímu režimu, ale je také satirickým komentářem k workoholické ideologii a institucionalizované společnosti. Dalším nápisem, který se na tabuli objevuje je: „*Don't ask, multitask!*“⁵⁹ Je zřejmá forma propagandistického sdělení, které se snaží pracovníky umlčet, snaží se tak potlačit možnou svobodnou vůli lidí a přivést je tak k poslušnosti za účelem plného pracovního (až údernického) nasazení. Snaha o poslušnost a manipulativnost lidí je ve snímku zřetelná na pozadí propagandy, kterou společnost MANCOM šíří.

3.3.3 Propaganda

Propaganda je forma komunikace, jejímž cílem je ovlivnit přesvědčení, názory a chování lidí. Často ji používají vlády, politické skupiny a další organizace, aby ovlivnily veřejné mínění v určité otázce nebo propagovaly určitou ideologii. Aby byla propaganda účinná, využívá řadu technik a prvků, které působí na psychiku lidí a následkem tlaku propagandy lidé přetváří své myšlení. Propagandistická sdělení jsou často jednoduchá a opakující se. Díky tomu snadněji manipulují svými cíli a posilují sdělení v myslích lidí. Technika, kterou propaganda využívá jsou slogany, krátká hesla a jednoduchá sdělení.⁶⁰ V Nulovém teorému je propaganda MANCOMu reprezentována samotným korporátem, který má utlačovatelské rysy, okrádá své zaměstnance o soukromí a identitu. Konkrétní propagandistickým prvkem jsou kamery v „kancelářích“ zaměstnanců s nápisem „*Mancom is watching.*“⁶¹ Film se také zabývá způsobem, jakým propaganda využívá média. Qohen je zahlcován reklamou, zpravodajstvím, různým mediálním obsahem, který podporuje korporátní manipulaci a rétoriku, a tak utužuje svrchovanost korporátu. Gilliam se k funkci propagandistické reklamy vyjádřil takto: „*[...] A to s námi dělá reklama. Koupíte si tento třívrstvý toaletní papír a budete šťastnější, spokojenější, stanete se skutečným já?*“⁶² Režisér upozorňuje na mechanismy reklam, které

⁵⁹ „Neptej se, pracuj!“ (překlad Barbory Skřivánkové)

⁶⁰ HENDERSON, Gae Lyn. BRAUN, M.J. Propaganda and Rhetoric in Democracy: History, tTheory, Analysis. Southern Illinois University Press. ISBN 9780809335060.

⁶¹ „MANCOM tě sleduje!“ (překlad Barbory Skřivánkové)

⁶² HYNES, Eric. Terry Gilliam on Why The Zero Theorem is the Most Extreme Film He's Made and Where He's at With Don Quijote. Indiewire [online]. 2013. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/features/general/terry-gilliam-on-why-the-zero-theorem-is-the-most-extreme-film-hes-made-and-where-hes-at-with-don-quixote-241443/>

lidem podsouvají domněnky, že jejich život by mohl být mnohem lepší, pokud udělají to, co jim reklama diktuje. Moment filmu, který je pravděpodobně propagandisticky nejvýraznější je scéna, kdy je Qohen na vycházce v parku. V parku je obrovská konstrukce cedulí v podobě velkého X, která upozorňuje na veškeré zákazy, které se mají dodržovat (Obr. 9).

Obr. 9: Qohen sedí v parku pod cedulí absurdních zákazů.

Jak bývá Gilliamovým zvykem, satirizací propagandistických technik vypichuje absurditu moderní společnosti. Využívá propagandu jako způsob, jak prozkoumat širší témata o moci, kontrole a manipulaci. Tím, že film zobrazuje svět, v němž korporace převzala moc a propaganda slouží k udržení její nadvlády, nastoluje tak důležité otázky o roli médií při utváření našeho přesvědčení a hodnot.

3.4 Demaskování příběhu

Příběh filmu je vystavěn chaoticky, syžet dovoluje fabuli vícero interpretací a výsledkem je záměrné matení diváka podobným způsobem, jako je maten hlavní hrdina ve filmu. Způsob, jakým tak filmové prostředky činí, byly nastíněny obrazem Managmentu a jeho prezentace ve filmu. Vystála otázka, zda je Managment jako osoba v *Nulovém teorému* vůbec reálná, nebo je jeho postava tak mistrným manipulátorem, že zmate i diváky za čtvrtou stěnou. Právě všem interpretacím je filmová forma nakloněna.

Filmový narativ je veden jako myšlenkový experiment. Předkládá několik možných výkladů děje, činí tak prostřednictvím výše popsanými prostředky. Wartenberg ve své studii k myšlenkovému experimentu říká: „*Filosof – nebo opatrněji řečeno vypravěč filozofického textu – žádá svého čtenáře, aby si představil určitý fiktivní příběh. Aby se však jednalo o myšlenkový experiment, musí představovaný scénář – vlastní myšlenkový experiment – hrát roli v širší argumentaci o filozofickém tvrzení, principu nebo teorii, přidávat nebo ubírat podporu danému bodu.*“⁶³ Fiktivní příběh *Nulového teorému* v širší argumentaci o filozofickém tvrzení představuje debatu o klasických vírách a náboženství v moderním světě dominovaných novou strukturou vyšších hodnot, jako jsou technologie a jejich schopnost manipulace. Ve filmu ke konci dojde k demaskování skutečné podstaty korporátu a jsou explicitně adresovány filozofické myšlenky prolnuté celým snímkem.

V katarzní scéně se Qohenovo vědomí po zkratování obvodů obleku virtuální reality, vertigo efektem přenesse do nervové sítě hlavního generátoru. (Obr. 9) a potřetí se zde potká s Managmentem. Ten mu prozradí pravdu o jeho roli v korporátu, o jeho telefonátu a o principu instituce MANCOM. Managment ve svém pravdu odhalujícím proslovu řekne:

„*You seem to have mistaken me for a considerably higher power. I am not the source of your call. I am not God or the devil. I am just a man seeking the truth. [...] There is money in ordering disorder. Chaos pays, Mr Leth. Chaos comprises a rich vein of ore that with MANCOM's muscle, it will be all mine, to mine.*“⁶⁴

⁶³ WARTENBERG, Thomas E. *Thinking on Screen: Film as philosophy*. Routledge, 2007. ISBN 9780203030622. s. 57.

⁶⁴ "Zdá se, že jste si mě spletl s vyšší mocí. Já nejsem zdrojem Vašeho telefonátu. Nejsem Bůh ani ďábel. Jsem jen člověk hledající pravdu. [...] V nařizování nepořádku jsou peníze. Chaos se vyplácí, pane Leth. Chaos zahrnuje bohatou rudnou žílu, kterou s pomocí svalů MANCOMu budu moci těžit."

Obr. 10: Management s Qohenem v nervové síti u hlavního generátoru MANCOM.

Proslov odhalí Qohenovi pravdu o jeho práci, Management jde po zisku z informací, které mu MANCOM a jeho pracovníci poskytují. Tenhle fakt, avšak pro Qohena (a diváka) ještě není tak šokující. Managementova promluva pokračovala:

*„The saddest aspect of mankind’s need to believe in a God or a purpose greater than this life is that it makes this life meaningless. [...] The reason I chose you is because you represent the antithesis of my project. A man of faith. You’ve persisted in believing that a phone call could give your life a meaning. You’ve waited and waited for a phone call and as a result, you’ve led a meaningless life.“*⁶⁵ Nicotnost života, který Qohen vedl, jej šokuje. Management jeho přirozenost věřícího člověka zneužil ve svůj prospěch. Ve scéně je zároveň explicitně řečeno i to, čím se zabývá tato bakalářská práce – víra člověka jako antiteze k „víře“ v pokrok.

3.4.1 Kladivo jako symbol manipulace i změny

Ve filmu je symbol kladiva sice nenápadný, přesto ve filmu plní důležitou funkci. Kladivo se objevuje ve čtyřech situacích: Qohen kladivem rozbije pracovní počítač, následně

⁶⁵ "Nejsmutnějším aspektem lidské potřeby věřit v Boha nebo ve vyšší smysl, než je tento život, je to, že tento život ztrácí smysl. [...] Vybral jsem si vás proto, že představujete protiklad mého projektu. Člověka víry. Vytrvale věříte, že telefonát může dát vašemu životu smysl. Čekali jste a čekali na telefonát, a v důsledku toho jste vedl nesmyslný život."

kladivo při opravě počítače nalezne Joby. Bainsley na pláži kladivem rozbije krunýř humra. Dále Qohen rozbije zrcadlo ukrývající tajnou kameru v kostele a naposledy kladivem Qohen rozbije hlavní generátor nervové sítě MANCOM. Ve filmu kladivo na jedné straně představuje impuls změny, která promění Qohenovu cestu. Po každé scéně s kladivem se narativ filmu pozmění. Na straně druhé lze kladivo vnímat jako nástroj manipulace. Scény s kladivem byly již popsány výše v kap. 3.2, zde je nutno zdůraznit zřetelnou provázanost kladiva jako objektu a formulace, kterou Jody i Bainsley použijí: „*hammering out dents in sheet metal*“⁶⁶, nezáleží úplně na obsahu formulace, jako spíš na její použití. Jody i Bainsley pracují pro korporát a na Qohena mají, každý svým způsobem, dohlížet, tudíž je jasné, že jsou oba pod vlivem manipulace korporátu. V přesahu zpět k předchozí kapitole by mohla symbolika kladiva odkazovat i k totalitní ideologii.

Ve scéně, kdy Qohen rozbije generátor nervové sítě je kladivo opět impulsem změny. Tentokrát je impuls ale lehce pozměněn. Qohen kladivo nejprve označí za špatný nástroj (k destrukci generátoru), nicméně následně jej náhodou použije a generátor tak rozbije. Účel kladiva je esenciální. Je ničitelem i tvůrcem. Destrukci generátoru MANCOMu lze interpretovat jako osvobození od totalitní moci a manipulace korporátu. Závěrečná scéna zobrazuje Qohena zpět na pláži, na jeho šťastném a bezpečném místě. Poslední plážovou scénu si lze biblicky interpretovat – po životě plném pachtění Qohen vkročí do vysněného ráje.

⁶⁶ „odstraňování promáčklin v plechu kladivem“

4 Závěr

Spektrum filozofických otázek a námětů je ve filmech režiséra Terryho Gilliama široké. Dokazují to právě tři snímky žánru science fiction *Brazil* (1985), *12 opic* (1996) a *Nulový teorém* (2013). Všechny tři filmy reflektují soudobou společnost. Skrze dystopické společnosti Gilliam kritizuje politické systémy, ekologickou krizi, korporátní struktury, náboženské struktury a totalitní režimy. Konkrétně *Nulový teorém* reprezentuje konflikt víry a pokroku společnosti. Na pozadí konfliktu vyplývají obecnější filozofické otázky: hledání smyslu lidské existence, hodnota lidského života, nové technologie a manipulace lidského myšlení a chování a rizika institucionalizace společnosti.

V dnešním světě je otázka etiky technologií, například umělé inteligence aktuální více než kdy předtím.⁶⁷ Terry Gilliam skrze svou práci tuhle problematiku reflektuje. Film se kriticky staví k míře možností, čeho jsou technologie schopny a k čemu všemu mohou být zneužity. Ukazuje tak na osudu hlavní postavy Qohen Letha, který je pro svou víru využit k práci na zdokonalení technologií k pokroku lidstva.

Film je plný náboženské symboliky, která vykresluje principy víry člověka. Film tak prezentuje jednu stranu konfliktu – víru. Konkrétní náboženské prvky byly zanalyzovány tyto: příběh starozákonní knihy Kazatel, Ježíš Kristus na kříži, svatý Šebestián. Druhá strana konfliktu víry a pokroku je reprezentována technologiemi a manipulací korporátních struktur. Prvky analýzy byly: totalitní autorita s orwellovským motivem Velkého bratra, technologie virtuální reality a obecná reprezentace moderních technologií. Katarze konfliktu na konci filmu byla analyzována technikou myšlenkového experimentu, byly identifikovány struktury myšlenkového experimentu v příběhu snímku a byl zdůrazněn filozofický rozměr, který film má.

Obecně analýza ukázala, že film *Nulový teorém* je schopný fungovat jako filozofické médium. Terry Gilliam skrze film efektivně sdílí své myšlenky a názory na aktuální dění ve společnosti. Kritizuje a poukazuje na její nedostatky. Žánr science fiction jde naproti filozofickému obsahu a myšlence, a i pomocí žánrových filmových prostředků film *Nulový teorém* dělá filozofii.

⁶⁷ MATUŠKOVÁ, Leona. Divize vnějších vztahů SSČ AV ČR. V Akademii věd ČR se diskutuje o právu a etice umělé inteligence. Akademie věd České republiky [online]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/humanitni-a-filologicke-vedy/V-Akademii-ved-CR-se-diskutuje-o-pravu-a-etice-umele-inteligence/>.

5 Seznam použité literatury a prameny

Analyzovaný film

The Zero Theorem [Nulový teorém] [film]. Terry Gilliam. Velká Británie, Rumunsko, USA, Francie: Voltage Pictures, 2013.

Literatura

Bible: překlad 21. století. Kazatel. 6. opravené vydání. Praha: Biblion, 2019. ISBN 9788087282441.

BROWN, Phil. The Zero Theorem Review. That Shelf, [online] 2014. Dostupné z: <https://thatshelf.com/the-zero-theorem-review/> .

CAVELL, Stanley. World Viewed. Harvard University Press. ISBN 9780674961968.

ČAPEK, Filip. Kazatel, zneklidňující kniha pro neklidnou dobu. Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností. Praha, 2016. ISBN 9788087287910.

DOUKHAN, Jacques B. Kazatel: marnost nad marnost. Adventistický teologický institut. Advent-Orion. Praha, 2017. ISBN 9788071726890.

Druidova-mysteria.cz, Mysterium svatého Šebestiána. Dostupné z: http://druidova-mysteria.cz/HISTORIE/SEBESTIAN_SVATY.htm

FLEMING JR, Mike. Terry Gilliam on his passion for Zero Theorem. Deadline. 2013. Dostupné z: <https://deadline.com/2013/08/terry-gilliam-on-his-passion-for-zero-theorem-569719/>

FLEMING JR, Mike. Fleming Q&As Terry Gilliam On His Venice-Bound 'Zero Theorem,' Don Quixote And Hollywood's Big Budget Fixation. Deadline - Deadline – Hollywood Entertainment Breaking News [online]. 2013. Dostupné z: <https://deadline.com/2013/08/fleming-qas-terry-gilliam-on-his-venice-bound-zero-theorem-don-quixote-and-hollywoods-big-budget-fixation-563484/>.

FRAMPTON, Daniel (2006): Filmosophy. London: Wallflower Books. ISBN 9781904764847.

FRIEDRICH, Carl J. BRZEZINSKI, Zbigniew K. Totalitarian Dictatorship and Autocracy. Harvard University Press. Reprint 2014. edition (February 5, 1965). ISBN 9780674332591.

GILLIAM, Terry. Gilliamesque: my me, me, memoir. Edinburgh: Canongate, 2015. ISBN 9781782111061.

GREVEN, David. The dark side of bloneness. Screen, Volume 59. 2018.

HENDERSON, Gae Lyn. BRAUN, M.J. Propaganda and Rhetoric in Democracy: History, Theory, Analysis. Southern Illinois University Press. ISBN 9780809335060.

HYNES, Eric. Terry Gilliam on Why The Zero Theorem is the Most Extreme Film He's Made and Where He's at With Don Quijote. Indiewire [online]. 2013. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/features/general/terry-gilliam-on-why-the-zero-theorem-is-the-most-extreme-film-hes-made-and-where-hes-at-with-don-quixote-241443/>.

LERCHOVÁ, Marie. Pojetí času v knize Kazatel. [online]. Olomouc, 2021. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ql8oaz/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce doc. Petr Chalupa, Th.D.

MATUŠKOVÁ, Leona. Divize vnějších vztahů SSČ AV ČR. V Akademii věd ČR se diskutuje o právu a etice umělé inteligence. Akademie věd České republiky [online]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/humanitni-a-filologicke-vedy/V-Akademii-ved-CR-se-diskutuje-o-pravu-a-etice-umele-inteligence/>.

McKINNON, Mika. Terry Gilliam Talks About The Message Of Zero Theorem: "Wake Up!". Gizmodo – The Future Is Here [online]. 2014. Dostupné z: <https://gizmodo.com/terry-gilliam-talks-about-the-message-of-zero-theorem-1635111154>

MOORE, Bo. Terry Gilliam on His Epic New Dystopian Film The Zero Theorem. WIRED, 2014. Dostupné z: <https://www.wired.com/2014/09/zero-theorem/>

ORWELL, George. 1984. Praha: Levné knihy, 2009. Československý spisovatel (Levné knihy). ISBN 9788073098087.

REGINATO, Eduardo. Terry Gilliam: o onírico anarquista. Banco do Brasil, 2022. ISBN 9786586448085.

ROBINSON, James T. Samuel Ibn Tibbon's Commentary on Ecclesiastes: The Book of the Soul of Man (Texts and Studies in Medieval and Early and Modern Judaism). Mohr Siebeck, 2007. ISBN 9783161490675.

SCHAGER, N. The Sci-Fi Audacity of Terry Gilliam. Esquire (číslo), published 19. 9. 2014, Dostupné z: <https://www.esquire.com/entertainment/movies/a30098/terry-gilliam-sci-fi/>

SCHNEIDER, Susan. Science Fiction and Philosophy: From Time Travel to Superintelligence. WileyBlackwell, 2016. ISBN 9781118922590.

SMITH, Murray. WARTENBERG, Thomas E. Thinking Through Cinema: Film as Philosophy. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2006. ISBN 9781405154116.

SUSKIND, Alex. Interview: Terry Gilliam On 'The Zero Theorem,' Avoiding Facebook, 'Don Quixote' And His Upcoming Autobiography. Indiewire [online]. 17. 9. 2014. Dostupné z: <https://www.indiewire.com/2014/09/interview-terry-gilliam-on-the-zero-theorem-avoiding-facebook-don-quixote-and-his-upcoming-autobiography-272204/>

WARTENBERG, Thomas E. Thinking on Screen: Film as philosophy. Routledge, 2007. ISBN 9780203030622.

WARTENBERG, Thomas E. O možnosti kinematografické filozofie. Dok.revue. Jediný český časopis o dokumentu [online]. 2015. Dostupné z:<https://www.dokrevue.cz/aktualne/o-moznosti-kinematograficke-filozofie>

6 Seznam obrázků

Obr. 1: Nahý Qohen s Ježíšem za zády.	19
Obr. 2: Logo korporátu MANCOM.	21
Obr. 3: Bainsley v modelu pro virtuální realitu.	23
Obr. 4: Qohen a Bainsley na pikniku na pláži ve virtuální realitě. Bainsley rozbíjí krunýř humra kladívkem.	24
Obr. 5: Supervizor Jody s kladívkem, kterým Qohen rozbil pracovní počítač.	25
Obr. 6: Banner vyobrazující Managment s větou „Everything in under control.“	27
Obr. 7: Postava Managmentu splývající s okolím, „jako by tam vůbec nebyl“	28
Obr. 8: Propagandistická tabule v korporátu.	29
Obr. 9: Qohen sedí v parku pod cedulí absurdních zákazů.	31
Obr. 9: Managment s Qohenem v nervové síti u hlavního generátoru MANCOM. ...	33

Abstrakt

Kinematografická filozofie je směr filmové vědy, který zastává názor, že autoři mohou skrze své filmy filozofovat. V bakalářské práci bude rozebrána filozofická kapacita filmu Nulový teorém (Terry Gilliam, 2013). Cílem práce je identifikovat, jak Terry Gilliam skrze film prezentuje své názory a způsob, kterým tak činí. Výchozí studií k analýze bude Myšlení a plátně (2007) Thomase E. Wartenberga. Dystopická science fiction představuje střet osobní víry člověka s novým „náboženským“ systémem technologií. V kontextu kinematografické filozofie bude snímek analyzován technikou film jako myšlenkový experiment. Thomas E. Wartenberg ve své studii Myšlení na plátně (2007) definuje několik způsobů, jak film může pěstovat filozofii a myšlenkové experimenty jsou jedním z nich.

KLÍČOVÁ SLOVA:

kinematografická filozofie, myšlenkový experiment, víra, Kazatel, technologie, virtuální realita, totalitní režim, orwellovský motiv

NÁZEV:

Analýza filmu Nulový teorém v kontextu kinematografické filozofie

AUTORKA:

Barbora Skřivánková

KATEDRA:

Katedra divadelních a filmových studií

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Jan Černík Ph.D.

Abstract

Cinematic philosophy is a field of film studies that says that filmmakers can philosophize through their films. This thesis will discuss the philosophical capacity of the film *The Zero Theorem* (Terry Gilliam, 2013). The aim of the thesis is to identify how Terry Gilliam presents his views through film and the way in which he does so. The initial study for the analysis will be Thomas E. Wartenberg's *Thinking and the Thinking on Screen* (2007). This dystopian science fiction presents a clash between a man's personal beliefs and a new 'religious' system of technology. In the context of cinematic philosophy, the film will be analyzed through the technique of film as thought experiment. Thomas E. Wartenberg, in his study *Thinking on Screen* (2007), defines several ways in which film can cultivate philosophy and thought experiments are one of them.

KEYWORDS:

cinematic philosophy, thought experiment, faith, *Preacher*, technology, virtual reality, totalitarian regime, Orwellian motif

TITLE:

Analysis of *The Zero Theorem* in the context of film philosophy

AUTHOR:

Barbora Skřivánková

DEPARTMENT:

The Department of Theatre and Film Studies

SUPERVISOR:

Mgr. Jan Černík Ph.D.